

Horváth Pál

EGYETEMI-JOGI KULTÚRÁNK ŐSFORRÁSAI A KORAI RENESZÁNSZ STUDIUM GENERALE-JA

Nem lebecsülhető veszélyt jelent az a tény, hogy a hazai humán tudományok körében csak sporadikus előzményei vannak a modern historiográfiának. Így az egyetemtörténet tárgykörében is csak néhány alap kutatásokon nyugvó szintézisre vagyunk utalva.¹ Ezek a művek a maguk korában (1835, 1880, 1936) jelentős előrelépések voltak és az általuk felszínre hozott tényanyag számbavételét számottevő mértékben máig sem kérdőjelezték meg a kapcsolódó hazai kutatások.² Ennek ellenére könnyen felismerhető, hogy a hiteles történelmi kútfők sajnálatos pusztulása következtében a jogi művelődés fejlődéstörténetének nem egy szakasza ma már az eredeti források nyomán nem revidálható. Az egyes tudományágazatok fejlődését vizsgálva helyenként áthidalhatatlan ez a probléma, pedig a felidézett úttörő munkálatok a tanszakok fejlődéstörténetének a kronologikus feltárására helyezték át a hangsúlyokat. Korszakonként a főbb jogtudományi ágazatok differenciálódásának, az önálló katedrával rendelkező diszciplínák születésének tisztázásában váltak tehát ezek az alkotások alapozó jellegű művekké. Az elért eredmények értékét nem deminuálva utalni kell azonban arra, hogy ez a ma már sok tekintetben hézagpótló könyvészeti érték, pl. az angol, a francia, ill. a német földön kifejlett egyetemtörténeti kutatások mértékével nem mérhető és általában nem nyújt számunkra alapot az egyetemi-jogi kultúrák általános összefüggéseinek a megértésére. Ábel Jenő (1881), Békefi Remig (1909) egyetemtörténeti munkái, ill. a Pécsi (1367) és az első Budai Egyetem történelmi szerepével foglalkozó újabb részletkutatások alapján érzékeltük, pl. csak, hogy a hazai jogi művelődésünk ősforrásai jobbra ismeretlenek.³ Szemléletes példája ennek, hogy a feltehetően meghatározó szerepű reneszánsz kultúra iránt támadt hazai és nemzetközi érdeklődés csak nagyon is bizonytalan kapaszkodókat nyújt számunkra. Korai egyetemalapítási kísérleteink hiányos történelmi kútfői ugyanis vajmi keveset

¹ Így pl. a „Magyar Universitas” jogi fakultásait illetően FEJÉR György, *Historia Academiae Scientiarum Pazmaniae archiepiscopalis*, Budae, 1835. PAULER Tivadar, *Adalékok a hazai jogtudomány történetéhez*, Bp., 1878. UÓ., *Az egyetem nagy szabadságlevele, A budapesti m.k. Tudományegyetem története*, Bp., 1880, illetve az 1936-os kartörténeti monográfiát, ld. alább.

² ECKHART Ferenc, *A Jog- és Államtudományi Kar története 1667–1935*, Bp., 1936. Idevágó állásfoglalásainkat ld. HORVÁTH Pál, *Meghatározó tudós elmék és eredmények a hazai jogi tudományosság fejlődésében, Századok*, 2006. évf. 3. sz.

³ Ld. CSIZMADIA Andor, *A pécsi egyetem a középkorban*, *Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata*, 40(1965). ÁBEL Jenő, *Egyetemeink a középkorban*, Bp. 1881. BÉKEFI Remig, *A pécsi egyetem*, Bp., 1909. Vö.: DENIFLE, Heindrich, *Die Entstehung der Universitäten des Mittelalters bis 1400*, Berlin, 1885., 415.; KIRÁLY János, *Adalékok a magyar és az európai tudományos élet kölcsönhatásaihoz. Jogtörténeti részületek*, *Jogtudományi Közlöny*, 1905, 8–9.

nyújtanak a XIV. századi (Pécsi, Óbudai) egyetemi-jogi művelődés ügyéről, de nem sokkal több reményt táplálhatunk a pozsonyi alapítású (Mátyás király 1467) *Academia Istropolitana* létét tanúsító ismereteink iránt sem. Tudjuk, hogy ez utóbbit a szentszék (II. Pál pápa) meghagyásától eltérően az ún. párizsi minta szerint szervezték⁴ és ez egyben megbízhatóan kizárni is látszik azt a véleményt, hogy az *Academia Istropolitana* születésével az ősforrások egyikének a nyomában vagyunk.

A középkori jogtudó értelmiségünk, ill. az Árpád- és az Anjou-kori királyi kancelláriák szerepének munkaigényes újabb kutatásai nyújtanak némi közvetlen támpontokat az évszázadokat átívelő fehér foltok szemrevételezéséhez.⁵ Nagyon valószínű ugyanakkor, hogy az *Universitas* befogadására alkalmas városi kultúra hiánya (ill. gyengesége) következtében életképes egyetemi-jogi művelődés megalapozására sem kerülhetett sor hazánkban még századokon át.⁶ A kínálkozó komplex feladatok kapcsán nyilván tisztázandó volna mégis, hogy az érintett évszázadok túlnyomóan nemesi (rendi) államelméleti jogi gondolkodása (tudományossága) valójában milyen áttételekkel jutott az észak-itáliai (Padua, Bologna), a német birodalmi, vagy éppen a prágai és a krakkói egyetemeken virágzó jogi ismeretekhez.

A három és félszázados Nagyszombati „Magyar Egyetem” történelmi szerepének feltárása érdekében persze nem feltétlenül kellett az előképek kialakulásának a középkor homályába vesző elemzésénél megrekednünk. Utalni kell mégis arra, hogy a 16–17. századi protestáns (nemesi) államelméleti tudományosság jelenléte nyilván közvetlenül hatott abban az irányban, hogy az eredetileg jogi kar nélkül szervezett Nagyszombati Egyetemet néhány évtized múltán (1667) Jogi Fakultással (*Facultas Juridicae*) is kiegészítették. Ennek a még mindig rendi jellegű (nemesi) államelméleti-jogi tudományosságnak az ősforrásait ugyanis jobbra a kor protestáns német (fejedelmi) egyetemek (Heidelberg, Wittenberg stb.) képezték, és ezekkel az ősforrásokkal szemben az ellenreformáció szellemi központjának mondható Nagyszombati *Universitas* még hosszú ideig nem adott a kor jogi közgondolkodását meghatározó alternatívát. Ellenkezőleg azt viszont hitelt érdemlően feltárták, hogy a korai jogi oktatásunk székhelyei a kancelláriák, a hiteles

---

⁴ A II. Pál pápától kieszközölt hozzájárulás a bolognai mintát írta elő, két évvel később Mátyás király a lényegesen kedvezőbb párizsi minta szerint szervezte meg a pozsonyi „*Academia Istropolitana*”-t. Vö.: Ravasz J., FELKAI L., BELLÉR B., SIMON Gy., *A magyar nevelés története a feudalizmus és a kapitalizmus korában*, Bp., 1961, 17–18.

⁵ Források hiányában tisztázatlan ugyan, hogy a jogi művelődés terén milyen tényezőnek tekinthető a Zsigmond halála körüli években megszűnt óbudai egyetem. Vö. CSIZMADIA Andor, *i. m.* (3. jegyz.), 19. Az újabb kutatások az alapítás idejét 1395-re teszik: Ld. DIENER, Heinrich, *Zur Geschichte der Universitätsgründungen in Alt-Ofen (1395) und Nantes (1423)*, Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven und Bibliotheken, 42/43(1963), 265–284.

⁶ E sajátos történelmi feltételek elemzését ld. KARDOS Tibor, *A magyarországi humanizmus kora*, Bp., 1955 c. művében. Ide utal a pécsi egyetem alapításának 600. évfordulóját méltató CSIZMADIA, *i. m.* (3. jegyz.), 5–6.

helyek, ill. az ún. patvariák és az egyháziak által szervezett káptalani studiumok voltak. Megnyugtatóan nem tisztázott mégsem, hogy a nagyszombati Jogi Fakultás milyen ősforrásokban fogant, és hogy ez az önmagában le nem becsülhető előrelépés (a császári római jog, a kánonjog, ill. a még mindent magába foglaló *ius patrium*) valójában milyen konkrét társadalmi igény kielégítésére szolgált.

Megragadja viszont figyelmünket az a történelmi tény, hogy már a 14. század végén, az ország központi fekvésű városa, Buda került előtérbe a magyar jogi művelődés fellegvárának kialakítása szempontjából. 1389-ből kelt IX. Bonifác pápa kiváltságlevele, amelyben az óbudai egyetem alapítását tette lehetővé. A töredékes történeti forrásanyag jelzi azt is, hogy a kar otthonát képező város (Buda) Mátyás király idejében, a 15. század második felében is egyetemi város volt. A lehetőségek tehát – századokkal a nagyszombati egyetem alapítása előtt – érlelődtek arra, hogy a magyar jogi művelődés központja Budán, ill. Pesten kialakuljon. E lehetőségek – sajnálatos módon – a másfél évszázados török uralom idején persze elsorvadtak.

Valójában a magyar jogi művelődés központjainak létrehozására irányuló első kísérletek az európai humanista eszmék közvetlen vagy közvetett hatása alatt jelentkeztek. A reneszánsz korának haladó eszmeáramlatai ugyanis komoly lehetőséget rejtettek magukban az önálló hazai államelméleti-jogi tudományosság kifejlődéséhez és általában a jogi művelődés megalapozásához. Az erre alkalmas intézmények, egyetemek tartós fennmaradását azonban nemcsak a századokig tartó háborúk és az állami függetlenség tragikus sorsfordulatai tették lehetetlenné.

A humanizmus és általában a reneszánsz korabeli kultúra térhódítására a hazai kedvezőtlen társadalmi feltételek bénítóan hatottak és ezen negatív tényezők a magyar jogi művelődés központjainak fejlődésében is érezhetők. Hazánkban a humanista eszmék, a helyi, társadalmi feltételek által korlátozott módon hódítottak teret és a kétségtelenül kimutatható szellemi előrehaladást nem követte a polgárság nagy reneszánsz-kori előretörése. Így a városi polgárság és a központi hatalom gyengesége következtében Magyarországon a reneszánsz nem a polgárság, hanem a nemesség kultúrája lett.⁷ Ez a társadalmi elem és főként a 16. század második felében kifejlődő új arisztokrácia pedig egyre jobban elvesztette érdeklődését – az egyébként is polgári tartalommal telített – humanista eszmék iránt. A 16. század végén és a 17. században felbukkanó erőteljesebb hazai államelméleti-jogi tudományosság⁸ inkább csak a nyugati humanista frazeológiával vonta magára a figyelmet. E korban az államelméleti-jogi tudományosság alapkérdései a „monar-

⁷ Bónis György, Klaniczai Tibor, Kardos Tibor vizsgálódásai nyomán ld. *Magyarország története. II. 1526–1790*, Bp., 1962, 378.

⁸ Ilyenként utalhatnánk a hányatott életű Otokocsi Ferenc életművére (*Breve specimen introductionis in iurisprudentiam*, Nagyszombat, 1699, illetve a pozsonyi humanista Schödel Márton *Disquisitio historico-politica de regno Hungariae* c. művére (1629), valamint Baranyai Decsi (Csimor) Jánosnak már 1693-ban Kolozsvárott megjelent *Syntagma institutionum iuris imperialis ac Hungarici* c. művére, amely a magyar nemesi magánjognak (ill. perjognak) az institúciók rendszerében való feldolgozását, illetve a hézagoknak a római jog szabályival történő kitöltését képviselte. Vö. KULCSÁR Péter, *Bevezető*, = *Baranyai Decsi János magyar története (1592–1598)*, Bp., 1982, 20.

chia Hungarica” egységének helyreállítására és a rendi, nemesi szabadság elméleti megfogalmazására szorítkoztak. Ilyen módon a humanista eszmék hatását megőrző tudományosság – mondják az idézett kulturhistoriai állásfoglalások – a nemesi vezetés elismerésére kényszerült. A Habsburg dinasztia iránti hűség, vagy a magyar függetlenséget jelképező erdélyi fejedelmek iránt tanúsított odaadás osztotta tehát két táborra e kor államelméleti-jogi tudományosságát hazánkban. Mindkét irány megmaradt a vallásos eszmék által átszőtt tanítások keretében és a polgári tartalommal telített humanista eszmék továbbfejlesztése helyett a központosított állam megszilárdítása irányában hatottak. A hazai államelméleti tudományosság fejlődése és a magyar jogi művelődés központjának kialakulása szempontjából mégis döntő tényezővé lehetett az erdélyi fejedelmek hatalmát támogató kálvinista prédikátorok és az ellenreformáció képviselőinek harca.

A hazai barokk kultúra alapjait lerakó ellenreformációs irányzat a 17. század első felében fokozatosan növelte pozícióit. Így a nyomdával rendelkező Nagyszombat városa az újjáéledő katolicizmus központjává lett és ennek természetes folyományaként lehetőség nyílt a hazai művelődés új központjának kifejlesztésére. Ezt a szerepet töltötte be az 1635-ben Pázmány Péter által életre hívott nagyszombati egyetem, amely csak évtizedek multán lehetett alkalmas a reneszánsz vívmányainak továbbfejlesztésére.

Elteltek tehát az Árpád-házi, illetve a vegyes királyi házakból származó uralkodók évszázadai, miközben a magyar jogi kultúra ősforrásai szinte a feledés homályába merültek. A romantikusok hangja lassan elcsitult, a nemzet küldetésstudatát devalváló politikai radikalizmus pedig a megszentelt történelmi (közjogi) hagyományokat is anatómia alá helyezte. Innen is eredeztethető az az inerciát árasztó szemlélet, hogy a *ius patrium* intézményesült alkotóelemei en bloc talajukat veszítették. A tudós Frank Ignác tragikus elmulásával a hazai történelmi-jogi iskola második hulláma a szép álmokat őrző Toldy-Wenzel-féle tanításoknál megrekedt és még azok a tekintélynek örvendő auktorok is feladták a harcot, akik pedig a hazai reneszánsz kultúra avatott képviselőiként elhíresültek. Ilyen előzmények után ünneplhetjük önfeledten (és persze méltán) a pécsi egyetemalapítás 600 éves évfordulóját, ill. az ugyancsak rövidéletű óbudai universitas töredékes emlékeit.⁹ Joggal mondjuk az ezúttal feltárt ismereteink alapján, hogy „a párizsi, ill. a bolognai egyetemek és az ott élvezett magiszteri és hallgatói jogok, mint követendő példák szerepeltek a XIV–XV. század egyetemalapítási hullámaiban, pl. a prágai, a krakkói, pécsi alapítás, ill. az óbudai újraalapítás esetében.”¹⁰ Idáig persze a mértéktartó kulturhistoria már jó ideje eljutott, amit a kútfők feltárására, a még latin nyelvű

⁹ Ld. SZÉKELY György, *A pécsi és óbudai egyetem alapítása a közép-európai egyetemlétesítések összefüggéseiben*, Janus Pannonius Múzeum Évkönyve, 1967, 155–157. A szinte teljes hazai és nemzetközi szakirodalmát számbavéve vö. VETULANI Adam, *A pécsi egyetem, valamint a krakkói és a bécsi testvéregyetemek alapításának körülményei*, = *Jubileumi Tanulmányok I. „A pécsi egyetem történetéből”*, Pécs, 1967, 21–23.

¹⁰ Ld. KARDOS Tibor, *A magyarországi humanizmus kora*, Bp., 1955, 57–59. Vö. SZÉKELY, *i. m.* (9. jegyz.), 155.

exegetikusaink eredményeire is utalva Barankay Lajos jó fél évszázada összegzett „A magyar reneszánsz-kor felsőoktatása” c. közleményében.¹¹

A hazai kulturhistória történelmileg megszentelt értékeit, az ősforrásokat keresni már szinte nem maradt erőnk (és bátorságunk), miután az a nemzeti önhietségünk vádját ébreszthette volna. Az avatottabb elmék persze tudták, hogy a 14 Árpád-kori egyházmegye archivált anyagát az idők vasfoga sem emésztette fel maradéktalanul. A győri és a nyitrai egyházmegyék (káptalani) levéltárának a töredékes anyagán túl Esztergom, Veszprém és Zágráb archívumai mentettek át az utókorok számára számottevő művelődéstörténeti fondokat. *Tárgyunkat tekintve* is tudjuk, hogy jelesül a *veszprémi káptalani levéltár anyagában a hazai jogi kultúra ősforrásaira utaló kútfők* (oklevelek) *nyugszának* és ezt a körülményt az a Békefi Remig is ismerte,¹² aki tagadta a veszprémi egyházi alapítású „stúdium” egyetemi jellegét és benne a hazai jogtanítás ősforrását. Békefi és a püspökség oklevéltárát közreadó Fraknoi Vilmos is¹³ figyelmen kívül hagyta ezt a körülményt, de nem hallgatta el. A hálátlan utókor persze Békefi e tárgyban elhíresült vizsgálódásait refréknént idézi, pedig őt az iménti vád alól felmentí, hogy az adott okmányok a veszprémi (káptalani) tanodát még egy ideig valóban nem titulálták stúdium generale-nak,¹⁴ pedig maga is konstatálni kényszerült ez utóbbi írásában, hogy a XIII. század első felében már megjelent a cím a káptalani oklevelekben.¹⁵

Szerencsés körülményként idézhetjük tehát, hogy a veszprémi káptalani levéltár közel két ezer Mohács előtti (középkori) írott jogemléke (oklevele) nagy számban szolgál eszközül a magyar jogi kultúra ősforrásainak feltárásában. Ez a körülmény abból is fakad, hogy ez a város vélhetően az államalapító István király által szervezett püspökségek közt elsőként tűnik elénk, ill. a Gizella királynéval érkező bencés papok közreműködésével válhatott koronázó (közjogi jelentőségű) oppidummá, miután itt őrizték a királyné koronáját, sigillumát (pecsétjét) és vélhetően itt zajlottak királyaink hitveseinek a koronázási szertartásai is. A *királynék városa a jogi-hivatali élet egyik jelentős központja lévén oklevelek (kiváltságlevelek) kibocsátásának színtere volt*, mint ilyen a királynék kancelláriájának, kápolnájának, ill. trónszékének (sedes reginalis) biztonságot nyújtó helye, „amelyben Magyarország királynőit szokták közjogi értelemben is felékesíteni”.¹⁶ Róma ilyen minőségben tartotta nyilván a veszprémi székesegyházat és ezt több egykori okleveles bizonyíték is megerősítette. Az egyháziak közismerten a királyné kápolnáját (capella specialis) a koronázások színhelyeként tartották számon. Érthető tehát, hogy *Veszprém a*

¹¹ Ld. BARANKAY Lajos, *A magyar reneszánsz-kor felsőoktatása*, Pécs, 1943, 3–5., Vö. FEJÉR György, *Historia Academiae Scientiarum Pazmaniae archiepiscopalis*, Budae, 1835, 8–9.

¹² Ld. BÉKEFI Remig, *A Balaton környékének egyházi és várai a középkorban*, Bp., 1907, 19–20.

¹³ Ld. un. FRAKNÓI Vilmos, LUKCSICS Pál, *Bevezetés a veszprémi püspökség oklevéltára I–IV. kötetéhez*, Bp., 1896–1907.

¹⁴ Ld. BÉKEFI Remig, *Árpád-kori közoktatásügyünk és a veszprémi egyetem létkérdése*, Századok, 1896., 321–325.

¹⁵ Ld. *uo.*, 227.

¹⁶ „in qua consueverunt regine regni Hungariae coronari” ld. A veszprémi káptalani levéltár 1283–1341.

királyaink székvárosával (Székesfehérvárral) együtt az állami tevékenység és a jogélet kiemelten fontos színterei lehettek. „Ez az a város, ahol hajdan a nemzeti kultúra legdúsabb forrásai fakadtak”¹⁷ – miként olvashatjuk a várkút peremére vésett epigráf (felirat) nyomán. Az Árpád-házi szentek sorában Szent Katalin és Margit, a hajdan volt görög monostor és a zárda, valamint a bazilika és a IV. László korában (XIII. sz.) még teljes fényében tündöklő, immár „studium generale” voltak a város nevezetességei a középkorban. A papnevelő (a szeminárium) helyén állhatott a studium generale, ahol eredetileg az ősi monostor alapkövei nyugszanak.

Vélhetően ebben a történelmi miliőben születtek a hazai egyetemi jogi kultúránk ősforrásai, az egyházi alapítású veszprémi káptalani studium, amely persze nem egyedülálló kísérlete az Árpád-kori 14 püspökség kiépültének. *Veszprém* azáltal tűnt ki ezek sorából, hogy a klerikusok utánpótlásának ügyét eredményesen összekapcsolta a jogi alapismeretek terjesztésével.¹⁸ Az egyháziak a püspökségeken képezték az új klerikus nemzedékeket, miként azt a Szent László korabeli (esztergomi) zsinat előírásai nyomán ismerjük. A püspöki helyeken a székesegyházi studiumok, másutt a káptalani iskolák adtak erre lehetőséget, mert enélkül akár a már felszenteltek is el kellett bocsátani a szolgálatból. Kolostori, székesegyházi, káptalani iskolák sorából emelkedtek ki idővel az egyházi alapítású közép- és főtanodák, ahol már a „hét szabad művészet” (septem artes liberales) ismeretanyaga is megjelenhetett. Ilyen hírben volt a veszprémi studium már a XII–XIII. század fordulóján. Széchy Pál prépost korabeli feljegyzése nyomán ismert, hogy az akkor már studium generale-ként működő, tehát főtanodának mondható intézményben 15 utriusque iuris doctor működött, akik a doktori tudományos fokozatukat Bologna, Párizs, Pádua és Vicenza egyetemeken szerezték. A főtanoda pusztulásáról szóló oklevelek egyike szól az egyház prépostjának, Pál mesternek az 1000 márkát érő római jogi, ill. kánonjogi tanító könyveiről, ill. az összes tudományszakokba vágó művekről.¹⁹ Fraknói Vilmos találó megállapításait idézik, miszerint a veszprémi studium generale falai közt honoló tudományos szellemmel, Veszprém túlszárnyalta az ország minden más városát.²⁰

Az imigyen (hitelt érdemlően) a felidézett könyvészeti értékek jelenlétéből is méltán következik, hogy a veszprémi főtanoda Pécsét és Óbudát jóval megelőzve a sikeres jogi oktatás hírüvével is öregbítette reputációját. Ebből a forrásból táplálkozók közt említi az idézett Gutheil-féle tanulmány a Felsődorögdről származó Dorögdi Miklós kanonokot, aki Bologna jogi fakultásán tanulmányokat folytatott és az 1300-as évek elején az egyetem rektori székét is elnyerte. Feltehetően a Bolognából, Páduából érkező utriusque iuris doktorok is hasonló életutak birtokosai lehettek.

¹⁷ Civitas, ubi olim uberrimi fontes culturae gentis Hungarorum eruperant”

¹⁸ Ld. KERÉKGYÁRTÓ Árpád, *A műveltség fejlődése Magyarországon. I. köt. 889–1301*, Bp., 1880, ÁBEL Jenő, *Egyetemeink a középkorban*, Bp., 1881, KNAUZ Nándor, *Magyar egyháztörténelem*, 1896, Vö. GUTHEIL Jenő, *Veszprém Árpád-kori főiskolája. Az első magyar egyetem*, Vigilia, 1961, 8. szám., 463.

¹⁹ Ld. a Veszprémi káptalani levéltár: 1276.

²⁰ FRAKNÓI-LUKCSICS, *i. m.* (13. jegyz.), 29.

„Az Árpád-kori közoktatásügyünk és a veszprémi egyetem létkérdése” c.²¹ felidézett állásfoglalások a XX. század második felében zajló jubileumi aktualitásokba is beszűrődve már-már communis opinio-ként hirdették, hogy a veszprémi székesegyház studiuma pedig nem volt egyetem. Ismert volt pedig, hogy a Bizáncban nevelkedett III. Béla az itthon majdan Antiochiai Anna néven ismert francia hercegnőt vette feleségül, aki csakúgy, mint a második feleség, Capet Margit²² a francia műveltség igényét hozta Magyarországra. Ezekben az évtizedekben zajlott le a veszprémi studium párizsi minták szerinti átszervezése és ezt a változást nem csak a főiskolai titulus megjelenése, hanem a veszprémi káptalani oklevél-kibocsátó gyakorlat gyarapodása is bizonyítja.²³ Az ambiciózus *uralkodó tehát elérte az okleveles gyakorlat készüledését*, amit egy IV. Ince pápától származó levél (epistola) is megerősít. Ábel Jenő és több jeles kutató e körülmények feltárulta nyomán sorakozott fel az első magyar egyetem, ill. a Veszprémi jogi studium történelmi realitása mellett. Ha pedig ehhez hozzávesszük, hogy a Csák Péter hadai által előidézett *1276. évi tragikus pusztítást nemcsak túlélte az első hazai studium generale, de a XIV. század első felében datált oklevelek nyomán az újjászervezett veszprémi főtanoda továbbélésének a bizonyítékai is feltárultak*.²⁴ A külhoni egyetemeken tanult klerikusok mellett ebben a korban jelentek meg azok a jogban jártas nemzedékek, amelyek a bírói gyakorlatban, az államügyek írásbeliségének megteremtésében, a jogbiztonság szolgálatában²⁵ és az uralkodói kancelláriákban meghatározó tényezővé válhattak. Jogtudó klerikusaink kettős penzuma (papi és jogi) és történelmi helytállása nélkül aligha jöhetett volna el a jól ismert közép-európai humanista egyetemi-jogi kultúra (Pécs, Óbuda és Mátyás király korabeli ún. Academia Istropolitana) korszaka. Ezt a nyilvánvaló tudományos igazságot szolgálva állítsuk ismételten egy új nemzedék figyelmébe a történelmileg megszentelt jogi kultúránk értékeinek, európaiságának bizonyítékaként azt az 1276. évi november 18-án IV. László királyi kancelláriájában kelt oklevelet, amely elvitathatatlanul a hazai jogi tudományosság ősforrásainak egyike.

„*Mi, Isten kegyelméből Magyarország, Dalmácia, Horvátország, Ráma, Szerbia, Galícia, Lodomeria, Kunország és Bulgária királya*, jelen levelünket olvasó minden élő és eljövendő keresztény hívőnek üdvözlét az üdvösség adójában. Miként az egyház javait azért bízta Isten a fejedelmekre, hogy azokat oltalmazzák, azonképpen elsőrangú feladata a fejedelmeknek azoknak a javaknak helyreállítása, ha gonosz pártoskodás azokat jogtalanul megcsorbította.

Tudja meg tehát mindenki, hogy Veszprém városában attól az időtől fogva, hogy Magyarországon a keresztény hit meggyökerezett, Isten kegyelméből a szabad művészetek, melyek kiváltképpen az isteni parancsokat világosabban megma-

²¹ Századok, 1896.

²² VII. Lajos francia király lánya.

²³ Ld. GUTHEIL, *i. m.* (18. jegyz.), 466.

²⁴ Ld. A veszprémi káptalani levéltára, hiteles helyi iratok. Testamenta ecclesiastica, Vö. Veszprémi káptalani magánlevéltár 1412., LUKCSICS Pál, *A veszprémi püspöki vár a katolikus restauráció korában*, Bp., 1933, 44.

²⁵ Ld. a Hiteles helyek gyakorlatában.

gyarazzák, miként Párizsban, Franciaországban, a tanítók tudományának kiválósága és a tanulók tömeges látogatása folytán egész Magyarország egyházai fölött egyre növekvő hírnévvel fényltek és *az ország jogainak megőrzését szolgáló jogtudomány ugyanott első rangra emelkedett,*²⁶ fényt derítve nem egyszer a megtámadott igazságra. S most mindez ugyanezen egyház ellenségeinek gonoszsága következtében szinte izzé-porrá égett és helyreállítását munkálni egész lélekkel igyekezvén, hogy ez a főiskola, amely eleddig virágzott (ut ibidem studium, quod hactenus floruerat) helyreálltassék, jogai visszaálltassanak, a foki vámnak azt a részét, amely eddig a somogyi ispánnak járt, kegyünk teljességéből ugyanazon veszprémi egyháznak örök és sérthetetlen joggal adjuk pusztulásának és rombadőltenek helyrehozására. *Aminnek emlékezetűl és örök erősségül adjuk kettős pecsétünkkel megerősített jelen levelünket.*²⁷

Kelt királyi udvarunk alkancellárjának, a mi kedvelt és hűséges hívünknek, tisztelendő Benedek mesternek, az esztergomi egyház választott püspökének, budai prépostnak kezei által az Úr 1276-ik évében, november hónap 18-án, az adószedés negyedik, uralkodásunknak pedig ötödik esztendejében.²⁷

A tragikus kimenetelű támadást, a 36 tagú káptalant, a 15 tagú utriusque iuris doktor javait és a főtanoda felhalmozott kánonjogi, illetve római jogi könyveit ért károkat Széchy Pál prépost regisztere tárta az uralkodó elé, amely önmagában is meggyőző bizonyíték egy virágzó kora-középkori studium generale jelenlétére.²⁸ Akkor kelt ez a királyi adománylevél, amikor ugyanezen év tavaszán Csák Péter hadai feldúlták Veszprém városát, a királynék oppidumát és elpusztították az eladdig már országosan elhíresült egyházi alapítású főiskolát. A város, amely a hazájában üldözött lengyel királyi herceg befogadásának emlékét nevében is őrzi mindmáig, a szentszék és a magyar törvényesen megválasztott uralkodó (IV. László) támogatását is megnyerve, haladékot kapott a hazai jogi tudományosság őforrásainak a helyreállítására. Ezt célozta az idézett királyi adomány, „a foki vám egy részének átadása, hogy ezen virágzó jogi főiskola helyreálltassék.” A város monográfusa, Cholnoky Jenő teszi érthetővé számunkra, hogy ez a nemes cél csak nagy áldozatok árán és a XIV. századra is átnyúlóan volt remélhető.²⁹ A könyvmásoló „tobakok” és pergament készítő polgárok csak nagy áldozatok árán tudták helyreállítani a szükséges eszközöket és a hozzáértő iparos polgárok száma is nyilván megfogyatkozott. A veszprémi káptalani levéltár oklevelei azonban egészen az Árpád-házi királyok korszakának végéig még számos esetben jelzik a „szabad művészetekkel” egyenrangú jogi studium jelenlétét a veszprémi studium generale falai között. Igenis van tehát jogalapja, hogy a keresztény egyházszervezet kiépülését követően, már a korai renaissance hatását is magában hordozva a magyar jogi kultúra őforrásai megjelenhettek és az itt végzett klerikusok jobbára már a joggyakorlat világi fórumain (a kancelláriákban, a hiteles helyeken), illetve az ítélkező bírósági fórumokon teljesítettek szolgálatot. Ez a szolgálat még jó ideig

²⁶ Kiem. tőlem.

²⁷ Ld. Veszprémi káptalani levéltár. 1276. Vö. GUTHEIL, *i. m.* (9. jegyz.), 462. p.

²⁸ Vö. KNAUZ, *Magyar egyháztörténelem*, Bp., 1896, 540.; ÁBEL Jenő, *Egyetemünk a középkorban*, Bp., 1881., VASS József, *Hazai és külföldi iskolázás az Árpád-korszak alatt*, Pest, 1862, 47–48.

²⁹ CHOLNOKY Jenő, *Veszprém*, 1938, 11.

kettős (egyházi és világi), miként hogy a jogban járatos egyháziak eleve nem csak az írástudók körét szélesítették, hanem az állami (hivatali) szolgálat reputációját is növelték.

**Sources for the Hungarian University-Law.
The *Studium Generale* in the Early Renaissance**

Summary

Examples of the early sources of Hungarian law systems are to be found in the 14th century *Studium Generale* of Pécs, Vienna, Cracow and Obuda, taking into account studies carried out by renaissance scholars such as G. Bónis, T. Klaniczai, T. Kardos. Trustworthy documentary evidence on the sources of laws relating to the university can also be found in the *Studium Generale* of the cathedral chapter school in Veszprém, the coronation city of the queens of the royal Árpád House. In this study the writer follows on from hitherto fragmentary sources, drawing on main sources from the Veszprém cathedral chapter archives in order to introduce the reader to the origins of medieval Hungarian law. These early sources take us up to the early renaissance period of the 12th and 13th century.